

Anton Pannekoek 'Het nieuwe Blanquisme' (1920)

Wanneer de materiële voorwaarden van een revolutie rijpen, maar de massa's zijn nog steeds passief en niet geneigd naar de revolutie, dan ontstaan vervolgens doctrines die het doel van de politieke revolutie van het proletariaat op andere manieren willen bereiken. Dat was het geval in het Frankrijk van voor 1870, waar twee tegengestelde richtingen in eerste kiemvormen van een toekomstige beweging als een theorie hebben uitgewerkt, waaraan de namen van Proudhon respectievelijk Blanqui zijn gekoppeld. Op Proudhon, de kleinburgerlijke criticus van het grootkapitaal beriepen zich de delen van de opbloeiende arbeidersbeweging die het kapitalisme wilden ondermijnen door een rustige opbouw van beroepscoöperaties; zij voelden instinctief dat de kracht van de nieuwe klasse in een soort economische bouw van nieuwe fundamenten moest berusten, niet in uiterlijke politieke staatsgrepen. Op Blanqui, de onverschrokken revolutionaire samenzweerder, beriepen zich die delen van het proletariaat, die aanvoelden dat de verovering van de politieke macht noodzakelijk was; en wanneer de hele klasse nog steeds onverschillig is, zou die moet worden uitgevoerd door een vastbesloten minderheid die door haar inzicht en activiteit de massa kon meeslepen, en door strenge centralisatie de macht in handen zou kunnen houden. Beide richtingen waren geworteld in de traditie van vorige bewegingen en waren daarom kleinburgerlijk, omdat ze nog geen idee hadden van de grote kracht van de ontwikkelde proletarische klassenstrijd, die in de marxistische leer tot uiting kwam.

Het is maar al te begrijpelijk dat vergelijkbare doctrines ook nu weer naar voren komen, vanzelfsprekend in een hogere, meer ontwikkelde vorm, op basis van alles wat sindsdien is uitgegroeid tot het gemeengoed van alle proletarische strijders als marxistische leer van de klassenstrijd, dus als verschillende schakeringen van deze leer. De overtuiging dat het proletariaat economische macht moet opbouwen door middel van controle van het productieproces, door bedrijfsraden, en dat daarop alle gewelddadige politiek van de Noskelui moet afstuiten, kan leiden tot een neo-proudhonismus, wanneer men zich verbeeldt dat deze middelen voldoende zouden zijn om door hun eigen magische kracht de maatschappij zonder verdere revolutionaire strijd van het proletariaat te transformeren tot de communistische ordening. En aan de andere kant komt de neo-blanquistische tendens naar voren in de opvatting dat een revolutionaire minderheid in staat zou zijn de politieke macht te veroveren en in handen te houden, en dat dit de verovering van de macht door het proletariaat zou zijn. Deze tendens komt naar voren in Struthahns geschrift*) over de dictatuur van de arbeidersklasse en van de Communistische Partij.

Hij spreekt hier als volgt over de dictatuur van de arbeidersklasse: "Wat betekent dit? Wel, op de eerste plaats dat zij de belangen van de arbeidersklasse op de eerste plaats stelt en zich alleen door deze belangen laat leiden. Op de tweede plaats, dat ze alleen door arbeidersorganisaties kan worden uitgevoerd", met andere woorden "dictatuur van de arbeidersklasse" betekent niet de dictatuur van de arbeidersklasse, maar iets anders. Ze is niet de dictatuur van de klasse, maar de dictatuur van bepaalde groepen, en ze noemt zichzelf proletarische dictatuur, omdat ze wordt uitgeoefend door een arbeidersorganisatie (de SPD is ook een arbeidersorganisatie) en de werknemersbelangen op de eerste plaats stelt (iets wat immers vele sociale verraders van zichzelf beweren). Wat hier wordt voorgesteld is de dictatuur van de communistische partij, de dictatuur van een vastberaden

revolutionaire minderheid. Er worden echter vervolgens vele beperkingen aangebracht; de vaak uitstekende opmerkingen over de rol van de communistische partij in de revolutie demonstrenen dat hier een slimme politicus aan het woord is, die niet blindelings allerlei staatsgrepen wil plegen, maar die heeft geleerd van de Russische Revolutie. Maar des te belangrijker is het om zijn theoretische principes te onderstrepen. En in een verdere consequentie van deze leer, is het op haar beurt niet de gehele Communistische Partij die deze dictatuur uitoefent, maar haar hoofdkwartier, dat eerst binnen de partij zelf mensen uitsluit van haar eigen absolute macht en een oppositie op een schofterige manier buitensmijt. Ook in wat Struthahn zegt, is veel wat op zichzelf waardevol is; maar de trotse woorden over de centralisatie van revolutionaire macht in de handen van de oude bewezen voorvechters, zouden meer indruk maken als we niet wisten dat ze moeten dienen ter verdediging van een kleinzielige opportunistische politiek van gekonkelefoes met de Onafhankelijken en het terugverlangen naar de parlementaire tribune.

Het beroep op Rusland, waar de communistische regering niet gewoon opstapte, toen de grote massa's van arbeiders zich ontmoedigd van haar afwendden, maar haar dictatuur strak verder uitoefende en de revolutie met alle macht verdedigde, is hier niet van toepassing. Daar was niet de verovering van de macht aan de orde; de teerling was geworpen, de proletarische dictatuur beschikte over alle machtsmiddelen en kon deze niet uit handen geven. Het echte Russische voorbeeld is te vinden in de dagen vóór november 1917. Toen had de Communistische Partij nooit verklaard of geloofde dat zij de macht moest grijpen en dat haar dictatuur de dictatuur van de werkende massa's zou zijn. Ze zei altijd dat de Sovjets, de vertegenwoordigers van de massa's, de macht moesten grijpen, zij zelf presenteerde het programma, streed ervoor, en toen eindelijk de meerderheid van de Sovjets de juistheid van dit programma erkende, nam zij de macht in handen, waarbij vanzelfsprekend de communisten zich in hun uitvoerende organen bevonden, en in de CP de krachtige ondersteuning vonden op schouders waarvan al het werk berustte.

We zijn geen fanatici van de democratie, we hebben geen bijgelovig respect voor meerderheidsbeslissingen en we huldigen niet het geloof, dat alles wat deze deed goed was en moest gebeuren. Beslissend is de daad, machtig is de activiteit boven de traagheid van de massa. Waar de macht als factor optreedt, willen we deze gebruiken en toepassen. Wanneer we desondanks de leer van de revolutionaire minderheid beslist afwijzen, dan is het om de reden dat deze alleen maar kan leiden tot schijnbare macht, schijnbare overwinningen en daarmee tot ernstige nederlagen. Zij zouden van toepassing kunnen zijn in een land waar de massa onverschillig van aard is, bijvoorbeeld een boerenmassa's die niets anders ziet dan hun dorp en die onverschillig staat tegenover de landelijke politiek; in dat geval zou een actieve proletarische minderheid van de bevolking de staatsmacht kunnen grijpen. Terwijl echter in Rusland deze tactiek nooit werd toegepast of aanbevolen, is het des te wonderlijker wanneer deze wordt aanbevolen voor West-Europa, waar de verhoudingen zo heel anders zijn.

Terecht wordt er vaak op gewezen dat de revolutie in West-Europa veel langzamer en moeilijker zal verlopen, omdat de bourgeoisie zo veel machtiger is dan in Rusland. Maar wat is deze macht? In de beschikking over het staatsapparaat? Deze is al eens eerder verloren. In aantal? Ze wordt geconfronteerd met een groot aantal

arbeiders. In de beschikkingsmacht over de productie? In de macht van het geld? In Duitsland betekenen dit alles nauwelijks nog veel. De wortels van de macht van het kapitaal gaan veel dieper. Ze liggen in het overheersen van de burgerlijke cultuur over het hele volk, zelfs over het proletariaat. Tijdens een eeuwen durende burgerlijke periode heeft het burgerlijke geestelijke leven de hele samenleving doordrongen, creëerde het een geestelijke organisatie en discipline die door duizenden kanalen doordringt in de massa's en hen overheerst. Door middel van een lange taaie strijd moet dit geleidelijk uit het proletariaat worden gejaagd. Ten eerste de liberale en christelijke ideologie, die werd bestreden door sociaal-democratische voorlichting. Maar juist de sociaal-democratie laat zien hoe diep en wurgend de geestelijke beheersing van de massa's door het kapitaal is: ze leek de massa's geestelijk te bevrijden en deze op basis van een nieuwe proletarische wereldbeschouwing te verenigen, en nu blijkt dat deze zelfgeschapen organisatie tot deel van de burgerlijke wereld is geworden en de revolutie van de massa's verhindert. Zo zijn de weerstanden die het proletariaat van de oude burgerlijke landen **in zichzelf** moet overwinnen, oneindig veel groter dan in de nieuwe landen van Oost-Europa, waar elke burgerlijke cultuur ontbrak en een communistische traditie in het voordeel van de revolutie was. Diepgeworteld is in de massa van het respect voor de burgerlijke rechtsorde, zichtbaar in de angst voor het geschreeuw van het terrorisme**), in het geloof in alle leugens, in de twijfel voor de eigen actie. Diep in hen steekt de burgerlijke ethiek, die hen in de war brengt met mooie zinnen, die hen misleidt met huichelachtigheid, en sluw verschalkt door bedrog. Diep besmet is ze door het oude burgerlijke individualisme, dat vandaag denkt in één ruk alles te kunnen winnen, en dat morgen ineenkrimpt voor de omvang van de taak.

Dat betekent niet dat de overwinning hier niet mogelijk is: het proletariaat beschikt ook over enorme hulpbronnen die moeten worden ontwikkeld; de revolutie zal hier veel reusachtiger zijn. Het betekent evenmin dat een revolutionaire machtsovername moeten worden uitgesteld tot in een verre toekomst: De omstandigheden kunnen de massa's dwingen ineens hoe dan ook de macht in handen te nemen, ondanks alle mentale barrières, die dan vervolgens pas achteraf in het verdere proces van strijd worden overwonnen. Maar het betekent dat de revolutie door een vastbesloten minderheid niet mogelijk is. Want het maakt alles wat niet actief voor de revolutie is, tot een vijandelijke macht in handen van de bourgeoisie.

In deze maatschappelijke omgeving staat de revolutionaire partij niet temidden van een massa die onverschillig toeziet - dat lijkt alleen maar zo; alles wat zich schijnbaar apathisch gedraagt ten aanzien van de communistische propaganda, is in staat om door de kracht van de burgerlijk-kapitalistische ideologie onmiddellijk te veranderen in een werktuig van de contrarevolutie. Terwijl een deel van het proletariaat, waarop men rekende in de doorslaggevende gevechten, door de oude ideologie verlamd, passief, aan het wankelen wordt gebracht, worden de meer achtergebleven delen waarvan men afwachtendheid verwachtte, tot actieve hulptroepen van de bourgeoisie. De geschiedenis van de Radenrepubliek van München is rijk aan voorbeelden van al deze verschillende tendensen.

Voor de kapitalistische landen met een geestelijk machtige bourgeoisie, vooral die met een oude burgerlijke cultuur, is daarom elke afwijking in de richting van een blanquistische tactiek onmogelijk en verwerpelijk. De leer van de revolutionaire minderheid, van de communistische partijdictatuur betekent hier een onderschatting

van de macht van de vijand, een onderschatting van het noodzakelijke propagandawerk, die zal leiden tot de meest ernstige tegenslagen. De revolutie kan alleen uit de massa's komen, uitsluitend door de massa's worden uitgevoerd. Als de communistische partij deze eenvoudige waarheid zou vergeten en met de onvoldoende krachten van een revolutionaire minderheid zou willen doen wat alleen de klasse kan doen, dan zou een nederlaag het resultaat zijn, die met de zwaarste offers de wereldrevolutie voor een lange tijd zou terugwerpen.

Pannekoeks artikel verscheen voor het eerst in "Der Kommunist" (Bremen), 3de Jg. (1920), nr. 27. Herdruk in A. Pannekoek, H. Gorter 'Organisation und Taktik der proletarischen Revolution; Herausgegeben und eingeleitet von Hans Manfred Bock. Verlag Neue Kritik, Frankfurt, 1969. Zie ook <https://www.marxists.org/deutsch/archiv/pannekoek/1920/xx/blanquismus.htm>. Door FK in maart 2016 voor het eerst vertaald in het Nederlands.

*) Struthahn, ook bekend als Karl Radek, publiceerde in 1919: "*Die Entwicklung der deutschen Revolution und die Aufgaben der Kommunistischen Partei*" https://archive.org/details/bub_gb_PpNXAAAACAAJ en in 1920: "*Dictatuur en Terrorisme*" <https://www.marxists.org/archive/radek/1920/dictterr/index.htm> waarin hij naast de door Pannekoek als neo-blanquistisch gekwalificeerde opvattingen ook de bolsjewistische Terreur verdedigde.

Dit verhinderde niet dat hij in de jaren '30 werd gearresteerd, vervolgens meewerkte aan het belasteren van zijn medestrijders die in een volgend politiek showproces werden veroordeeld. Uiteindelijk werd Radek in 1939 in opdracht van de geheime dienst in een werkkamp vermoord.

***) Pannekoek doelt op het bolsjewistische terrorisme, evenals de Rode Terreur verheerlijkt door Trotski en Radek/Struthahn.